

Микола Панов

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
завідувач кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
criminallaw2v@gmail.com

УДК 343.2.01(477)

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЙОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

АНОТАЦІЯ. Проблема понятійного апарату кримінального права та її складових – понять, категорій та юридичної термінології – має надзвичайно важливе значення для теорії і практики кримінального права. Проте вона ще не отримала належного наукового дослідження, а тому є недостатньо розробленою.

Метою статті є надання загальної характеристики та з'ясування значення понятійного апарату для теорії і практики кримінального права, розгляд його складових: понять, категорій та юридичної термінології, встановлення їхніх суттєвих та основних ознак, системоутворюючих відношень і зв'язків.

Понятійний апарат кримінального права розглядається як система взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів: понять, категорій та юридичної термінології, сукупність яких утворює відповідне збірне юридичне поняття. Сутність цього апарату полягає у тому, що за допомогою його елементів у тексті права відображаються об'єкти (явища) реальної дійсності, що відносяться до сфери суспільних відносин, які виникають і функціонують із приводу злочинів, покарань, інших заходів кримінально-правового характеру. Функціональне призначення понять, категорій та термінології кримінального права полягає у визначенні і нормативно-правовому закріпленні в тексті закону кримінально-правових норм, інститутів, юридичних конструкцій, інших нормативно-правових утворень, що становлять зміст кримінального права. На основі проведеного аналізу обґрунтовується висновок про важливе значення понятійного апарату і його елементів для науки кримінального права, правотворення та практики застосування закону про кримінальну відповідальність.

Поняття трактуються як такі логіко-юридичні утворення кримінального права, які відображають і фіксують у своєму змісті суттєві загальні типові ознаки певного класу (виду) об'єктів (явищ) реальної дійсності у сфері злочинів, покарань, інших заходів кримінально-правового характеру, та якими вони відрізняються від інших об'єктів (явищ). Логічною структурою понять визнається їхній зміст і обсяг, які виражаються у словесній формі. Виокремлюються, залежно від обсягу узагальнення,

© Микола Панов, 2018

видові і родові поняття, залежно від ролі в науці і практиці кримінального права – доктринальні і легальні. Розглядаються основні риси понять кримінального права: формальна визначеність, точність, що дає можливість достатньо чітко і повно визначити їхній зміст і обсяг у кожному випадку і, відповідно, встановлювати коло об'єктів (явищ) реальної дійсності, які відображаються у відповідних поняттях. Поряд із цим розглядаються оціночні поняття, зміст і обсяг яких не мають чіткого визначення, а процедура їхнього застосування пов'язана з оціночно-пізнавальною діяльністю і, відповідно, з правозастосовною дискрецією. Пропонується обмежувати їх використання у кримінальному законодавстві, одночасно висловлюються рекомендації щодо особливого порядку застосування цих понять.

Категорії розглядаються як гранично широкі за обсягом фундаментальні поняття кримінального права, такі як “закон про кримінальну відповідальність”, “поняття злочину”, “склад злочину” та його елементи, поняття покарання тощо. Наголошується на важливому методологічному значенні категорій, зокрема, для упорядкування системи понять та для більш глибокого пізнання кожного з них. Відстоюється позиція, згідно з якою до змісту понятійного апарату кримінального права, поряд із поняттями, входять також (як і в інших галузях права) властиві йому категорії як неодмінна і надзвичайно важлива складова.

Термінологія кримінального права визначається як система юридичних термінів – особливих знакових мовних одиниць, за допомогою яких у тексті закону в словесній формі визначаються (фіксуються) поняття та категорії, що входять до змісту кримінального права. Розглядаються суттєві ознаки термінів кримінального права як основоположних одиниць термінології, акцентується увага на жорсткому зв'язку термінів кримінального права з його поняттями і категоріями. Формуються основні вимоги до термінології кримінального законодавства.

У висновках розкриті основні положення змісту розглянутої проблеми та її значення для удосконалення кримінального правотворення і практики застосування чинного кримінального законодавства, розвитку юридичної науки.

Ключові слова: понятійний апарат кримінального права; поняття кримінального права; категорії кримінального права; термінологія кримінального права; кримінальний закон.

Термін “*понятійний апарат кримінального права*” означає відповідне *збірне юридичне поняття*, до структури якого входять як складові елементи: *кримінально-правові поняття, категорії та юридична термінологія*, що являють собою органічно взаємопов'язані і взаємодіючі системи нормативно-правових утворень, обумовлені предметом цієї галузі права – суспільними відносинами, що виникають і функціонують у зв'язку з вчиненням злочинів та застосуванням до них заходів кримінально-правового характеру. Кримінально-правові поняття, категорії і юридичні терміни у їхній єдності завжди *відображають і фіксують* у притаманній їм специфічній формі у змісті права *відповідні об'єкти (явища) реальної дійсності*. Ці об'єкти (явища) відзначаються підвищеним ступенем суспільної небезпечності, потребують внаслідок цього особливої правової

регламентації, а тому являють собою предмет кримінально-правового регулювання. Ось чому вказані елементи понятійного апарату кримінального права включаються із застосуванням відповідних правил техніки правотворчості *до змісту чинного права (ole lege lata)* і слугують у ролі надзвичайно важливих і необхідних *засобів кримінального правотворення*. При цьому понятійний апарат (і його елементи) відображає сутність і зміст правових норм, інститутів, юридичних конструкцій, інших структурних одиниць кримінального права, водночас значною мірою впливає як на зміст, так і на форму цієї галузі права, забезпечує її логіко-лінгвістичну організацію. Понятійний апарат тісно пов'язаний із *наукою кримінального права*, крім того, є засобом відображення і закріплення у кримінально-правових поняттях, категоріях і термінах у концентрованому вигляді відповідного рівня (зрізу) й обсягу знань (інформації) у сфері кримінального права. Специфічність зв'язків понятійного апарата і науки кримінального права полягає також у тому, що остання є джерелом цього апарату, становить теоретичну і методологічну основу його формування¹. Поряд із цим понятійний апарат є науковим логіко-юридичним і лінгвістичним “інструментарієм” подальших наукових досліджень у сфері кримінального права і забезпечує реалізацію пізнавальної, аксіологічної, евристичної, прогностичної та прагматичної функції науки кримінального права.

Як випливає із викладеного, вивчення проблеми понятійного апарату пов'язане з дослідженням фундаментальних проблем науки кримінального права: вченням про кримінальний закон, про злочин і покарання, розробкою практичних завдань, що відносяться до сфери законодавчої діяльності: удосконалення чинного законодавства, поліпшення техніки кримінального правотворення. Однак він ще не ставав предметом спеціальних фундаментальних наукових досліджень, що свідчить про актуальність цієї теми, важливої для вирішення багатьох проблем теорії і практики кримінального права².

Метою дослідження є постановка проблеми понятійного апарату як такої, що має важливе значення для науки і практики кримінального права, загальна характеристика цього поняття, аналіз його складових: понять кримінального права, категорій та юридичної термінології, з'ясування їхнього значення для науки кримінального права, законодавчої

¹ Н Панов, ‘Проблеми методологии формирования понятийного аппарата юридической науки’ в Панов М, *Проблеми методології науки кримінального права: вибрані наукові праці* (Г Анісімов та В Гальцова уклад, О Петришин та В Борисов передм, Право 2018) 16-7.

² Виняток становить лише праця З. Тростюк, в якій автор зробив спробу розглянути поняття і термінологію Особливої частини КК України. Див.: З Тростюк, *Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодекса України: монографія* (Атіка 2003).

діяльності, удосконалення практики застосування кримінального законодавства.

Аналіз складових понятійного апарату кримінального права в методологічному аспекті вважаємо за необхідне починати з розгляду кримінально-правових понять – основних і найбільш поширених у цій галузі права логіко-юридичних утворень. Вони лежать в основі вивчення також і категорій кримінального права, оскільки мають із ними загалом одну й ту саму логіко-гносеологічну природу. Зі свого боку терміни кримінального права – їх смисл і значення – визначаються, урешті-решт, логікою, суттю та змістом понять і категорій цієї галузі права. Тому їхній розгляд доцільно здійснювати на завершальному етапі дослідження.

Поняття – це форма мислення, яка є результатом узагальнення і виділення предметів деякого класу (множини) за основними, загальними та специфічними суттєвими ознаками³. Під поняттями кримінального права слід розуміти такі логіко-юридичні утворення, які відображають і фіксують у своєму змісті суттєві загальні (типові) основні ознаки певного класу (виду) об'єктів (явищ) реальної дійсності в сфері злочинів, покарань, інших заходів кримінально-правового характеру. Ці ознаки вказаних понять відображають як фактичні, так і соціальні властивості (суспільну небезпечність) явищ об'єктивної дійсності, що підлягають кримінально-правовому регулюванню. Саме таким чином поняття, що розглядаються, суттєво відрізняються від понять іншої галузевої приналежності, їх особливість полягає також у тому, що більшість із них набувають офіційного та формалізованого (офіційно-правового) закріплення у чинному праві у формі закону про кримінальну відповідальність. Поняття кримінального права формуються, по-перше, на підставі *аналізу об'єкта пізнання* – певної множини об'єктів (явищ) одного і того ж класу в сфері кримінального права шляхом виявлення та виокремлення їхніх основних суттєвих ознак, притаманних всьому класу з одночасним абстрагуванням (відволіканням) від другорядних (несуттєвих) ознак. По-друге, на підставі *синтезу* узагальнюються основні суттєві ознаки об'єктів (явищ) цього класу (виду) та фіксуються (закріплюються) у структурі поняття у словесній формі.

Логічна структура понять кримінального права складається зі змісту й обсягу як важливих та обов'язкових показників тих об'єктів (явищ) реальної дійсності, що відображаються й узагальнюються у понятті. *Зміст поняття* становить вичерпна система (упорядкована та обмежена сукупність) суттєвих загальних й обов'язкових ознак, що притаман-

³ Е Войшвилло, *Понятие как форма мышления: логико-гносеологический анализ* (Изд-во МГУ 1989) 91; А Конверский, *Логика традиционная и современная: учебное пособие* (Е Лидников пер, Идея-Пресс 2010) 105-8.

ні відповідному класу (виду) об'єктів (явищ) реальної дійсності в сфері кримінально-правового регулювання і якими вони відрізняються від інших. *Обсяг поняття* цієї галузі права – це деяка множина всіх об'єктів (явищ) кримінально-правового характеру одного й того самого класу (виду), які містяться у понятті (охоплюються ним), та є носіями ознак, що становлять його зміст⁴. Обсяг і зміст поняття перебуває у тісному зв'язку й утворюють у своїй єдності ідеалізований (“мислений”) *об'єкт* або ж *предмет поняття* (предмет думки)⁵. Цей об'єкт (предмет) в узагальненому вигляді відображає суттєві риси об'єктів (явищ) реальної дійсності в сфері кримінального права, лежить в основі встановлення назви поняття, а тому має важливе значення для логіко-лінгвістичного визначення кримінально-правових норм у тексті права, до змісту яких ці поняття належать.

Всі поняття, залежно від обсягу об'єктів (явищ), що в них узагальнюються і відображаються, слід поділяти на видові і родові. *Видові поняття* відображають узагальнені, основні, суттєві ознаки деякої множини об'єктів (явищ) одного й того самого класу (виду, типу)⁶. У кримінальному праві ці поняття становлять, за загальним правилом, зміст диспозицій норм Особливої частини кримінального права і юридично закріплюються у статтях Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України). У них відображається переважно лише *один вид (тип)* суспільно небезпечної поведінки – (діяння), що визнається злочином, наприклад, крадіжки (ст. 185 КК України), грабежу (ст. 186 КК України), шахрайства (ст. 190 КК України) ін.

В інших випадках видове поняття охоплює два чи більше (в альтернативі) однотипних актів суспільно небезпечної поведінки (діянь), що посягають на єдиний для них об'єкт злочину, мають суттєві ознаки схожості (навіть певного збігу за основними ознаками й обсягом), а тому відносяться до одного й того самого “узагальненого” класу (виду) діянь, що і є підставою для об'єднання їх в одному (єдиному) видовому понятті. Унаслідок цього за подібні діяння кримінальна відповідальність встановлюється в одній кримінально-правовій нормі, наприклад, бандитизм (ст. 257 КК України), привласнення, розтрата майна або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), умисні тяжкі тілесні ушкодження (ст. 121 КК України) тощо.

⁴ В Кириллов и А Старченко, *Логика: учебник для юридических вузов* (5-е изд перераб и доп, Юристь 2002) 34-6; В Тітов та інші, *Логіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів* (проф В Тітов за заг ред, Право 2005) 55-7.

⁵ А Конверський, *Логіка: підручник для студентів юридичних факультетів* (Центр учбової літератури 2004).

⁶ Н Кондаков, *Логический словарь-справочник* (Д Горский отв ред, второе исправленное и дополненное издание, Наука 1976) 88; С Цалин, *Логический-словарь справочник* (4-е изд исправ и доп, Факт 2006) 53.

Як результат абстрагування (відволікання) від несуттєвих ознак суспільно небезпечних діянь певного класу (виду, типу) й узагальнення основних суттєвих їх ознак, водночас видові поняття є достатньо точними, чітко і з необхідною повнотою визначають (фіксують) у своєму змісті суттєві риси об'єктів (явищ) реальної дійсності, що відображаються у цих поняттях. Останні, безумовно, слугують особливими логіко-юридичними засобами (інструментарієм) формулювання заборон і приписів кримінально-правових норм у статтях Особливої частини КК України щодо певних суспільно небезпечних діянь, вчинення яких означає порушення заборон та/або приписів, встановлених у цих нормах, а тому визнається злочинними і караними. Отже, основним призначенням норм Особливої частини КК України і видових понять, що становлять їхній зміст, є детальна і безпосередня регламентація кримінальної відповідальності в законі за вчинення суспільно небезпечних діянь певного класу (виду, типу), які визнані злочином.

Родові поняття відображають узагальнені суттєві ознаки явищ (об'єктів) широкого за обсягом класу, на рівні роду, до складу якого входять інші класи, що є видами цього роду⁷. У кримінальному праві родові поняття досить широкі за обсягом, становлять переважно зміст норм та інститутів Загальної частини кримінального права, у яких викладені загальні положення цієї галузі. Вони впливають на кримінально-правове регулювання (у сфері визнання суспільно небезпечних діянь злочинними і караними) лише опосередковано, головним чином, через систему видових понять і норм Особливої частини кримінального права. Ці поняття відображають соціально-правові об'єкти (явища) на рівні роду і, як правило, включають до свого змісту декілька видових понять. На основі цього уявляється недоцільною регламентація кримінальної відповідальності в нормах Особливої частини КК України за окремі (конкретні) суспільно небезпечні діяння шляхом використання родових понять. Визначення за їхньою допомогою в нормах Особливої частини КК України злочинних діянь могло би перетворити кримінально-правові норми в деякі аморфні, надто широкі за обсягом і недостатньо визначені за змістом нормативно-правові утворення. Загалом це суперечило б сучасним тенденціям розвитку правотворення у сфері кримінального права, домінуюче значення серед яких має правило оптимального співвідношення абстрактного і конкретного, що надає можливість уникати казуїстичних і водночас надмірно узагальнених ("генералізованих") формулювань⁸.

⁷ Кондаков (н 6) 519; Цалин (н 6) 282.

⁸ Див.: М Панов, 'Основи методології науки кримінального права' в Панов М, *Проблеми методології науки кримінального права: вибрані наукові праці* (Г Анісімов та В Гальцова уклад, О Петришин та В Борисов передм, Право 2018) 90-1.

Винятком є поняття “військового злочину”, закріплене у ст. 401 Особливої частини КК України, яке визначає (на рівні родового поняття) основні і суттєві ознаки всієї системи військових злочинів, визначених у кримінально-правових нормах, передбачених у статтях 402–434 КК України. Родові поняття як більш широкі за обсягом порівняно з видовими поняттями є “підпорядковуючими”, а видові – “підпорядкованими”. Між ними за змістом та обсягом існують відносини “субординації”, у яких домінуючу і визначальну роль мають родові поняття. У зв’язку з цим норми Загальної та Особливої частин кримінального права перебувають у відносинах логічної узгодженості, причому норми Особливої частини, що містять видові поняття, не можуть суперечити за змістом нормам Загальної частини, до змісту яких входять родові поняття, і мають відповідати останнім за змістом.

У зв’язку з цим заслуговує на увагу проблема так званих “наскрізних понять” кримінального права, які розроблялися б на рівні родових, наприклад, такі поняття, як “службові злочини”, “корупційні злочини”, “службова особа”, “фізичне насильство”, “обман”, “зловживання довірою” тощо, які досить широко застосовуються у багатьох нормах Особливої частини кримінального права. У зазначених “уніфікованих” поняттях могли б відобразитися загальні родові ознаки, властиві всім поняттям, що застосовуються у статтях Особливої частини КК України при визначенні тих чи інших видів злочинів. Такий уніфікований підхід, хоча б на доктринальному рівні, надав би можливість, як уявляється, більш глибоко з’ясувати найсуттєвіші риси і закономірні властивості злочинних діянь, які визначені в законі за допомогою відповідних видових понять.

Загалом поняття кримінального права характеризуються точністю, високим рівнем формальної визначеності, чіткістю викладення і формулювання у тексті кримінального закону, їхній зміст чітко фіксований, а обсяг обмежений. Вони мають вичерпний перелік основних суттєвих й обов’язкових ознак, з’ясування яких надає можливість відносно точно і повно виявити як зміст, так і обсяг поняття, і, відповідно до цього, встановити у кожному конкретному випадку основні й суттєві властивості (рисни) об’єктів (явищ) реальної дійсності, що визначаються цим поняттям, і, таким чином, правильно застосовувати закон про кримінальну відповідальність (перш за все – правильно кваліфікувати злочини). У юридичній літературі вони отримали назву “формально визначені поняття”⁹ або “поняття точного значення”¹⁰. Визначення понять кримінального

⁹ Г Чернобель, ‘Формализация норм права’ (1979) 4 Советское государство и прав 29; В Бабаев, *Советское право как логическая система: учебное пособие* (Академия МВД СССР 1978) 27-42.

¹⁰ Н Панов, ‘О точности норм уголовного права и совершенствовании законодательной техники’ (1987) 4 Правоведение 79.

права здійснюється в законі відповідно до правил формальної логіки і правил техніки правотворення. Ці визначення становлять основний обсяг (масив) кримінального права і включаються у словесній формі в текст закону про кримінальну відповідальність як його власні структурні логіко-юридичні елементи, надають нормам кримінального права необхідну точність та визначеність.

Поряд із поняттями точного значення у нормах кримінального права та законодавства у низці випадків містяться і так звані *оціночні поняття*, наприклад, “особлива жорстокість” (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України), “особливе зухвальство” (ч. 1 ст. 296 КК України), “сильне душевне хвилювання” (ст. 116 КК України), “істотна шкода” (ч. 1 ст. 364 КК України), “тяжкі наслідки” (ст. 236 КК України), “тероризування засуджених” (ст. 392 КК України) та ін. Ці та інші подібні поняття характеризуються недостатньою визначеністю, відсутністю чітких (формалізованих) ознак і критеріїв, які визначали б (уточнювали, конкретизували) їхній зміст та обсяг¹¹. Існування в кримінальному праві і законодавстві оціночних понять зумовлено об’єктивною необхідністю. Вони, на відміну від понять “точного значення”, відображають об’єкти (явища) реальної дійсності, що характеризуються складністю (“аморфністю”), відсутністю достатньо чітких і виразних рис та властивостей, невизначеністю їхніх меж, міри й обсягу тощо. Тому поняття відносно вказаних об’єктів (явищ) не можуть бути сформульовані і викладені в тексті закону як поняття “точного значення”¹². Внаслідок цього з’ясування змісту й обсягу оціночних понять завжди пов’язане з необхідністю застосування у кожному випадку “процедури оцінки (оцінювання)” відповідних конкретних явищ (об’єктів), що мають місце в реальній дійсності, за шкалою порядку “краще” – “гірше”, “більше” – “менше”, “хороший” – “поганий” та ін. Причому зміст вказаних понять, унаслідок їхньої невизначеності, може бути доповнений новою ознакою (чи ознаками), раніше невідомою теорії і практиці кримінального права¹³. У зв’язку з цим використання зазначених понять у кримінальному законодавстві (у тексті закону) має бути (по можливості) обмежено, а їхнє застосування у кожному конкретному випадку потребує ретельного порівняльно-оціночного аналізу й ґрун-

¹¹ С Шапченко, ‘Оценочные признаки в составах конкретных преступлений’ (автореф дис канд юрид наук, Киевский государственный университет 1988) 22, 23; Е Кобзева, *Теория оценочных признаков в уголовном законе* (Юрлитинформ 2009) 103, 104; В Питецкий, ‘Оценочные понятия в советском уголовном праве’ (автореф дис канд юрид наук, Свердловский юридический институт 1979) 12-4.

¹² Н Панов, ‘Оценочные понятия: методологические аспекты исследования и применения в уголовном праве [2016] 2(7) Вісник Асоціації кримінального права України 1; М Панов, *Проблеми методології науки кримінального права: вибрані наукові праці* (Г Анісімов та В Гальцова уклад, О Петришин та В Борисов передм, Право 2018) 248-262.

¹³ В Жеребкин, *Логический анализ понятий права* (Вища школа 1976) 125-138; Н Панов, ‘Оценочные понятия и их применение в уголовном праве’ (1981) 7 Проблемы социалистической законности 99.

товної аргументації в актах застосування норм кримінального права, що необхідно для граничного обмеження судової дискреції та можливих порушень кримінального законодавства й охоронюваних законом прав і свобод людини та громадянина в правозастосовній діяльності¹⁴.

Категорії – це гранично широкі за обсягом, фундаментальні поняття, у яких відображаються найбільш загальні і суттєві закономірності, риси об'єктів, властивості (явищ) об'єктивного світу¹⁵. *Категорії кримінального права* являють собою найбільш широкі за обсягом фундаментальні поняття, які відображають і фіксують найзагальніші і найсуттєвіші ознаки явищ (фактів) реальної дійсності у сфері кримінального права. До категорій кримінального права є підстави відносити такі: “закон про кримінальну відповідальність”, “злочин” (поняття злочину – ст. 11 КК України), “склад злочину”, “елементи складу злочину” (“об’єкт», “об’єктивна сторона”, “суб’єктивна сторона”, “суб’єкт злочину”), “покарання”, окремі його види та ін. З погляду логіко-гносеологічної природи і суті, ці категорії загалом не відрізняються від понять кримінального права. Відмінність полягає, головним чином, в обсязі узагальнення об’єктів (явищ) певної сфери реальної дійсності, що в них відображаються. Категорії кримінального права, асимілюючи в собі знання, що визначаються у поняттях цієї галузі – видових і родових – узагальнюють їх за предметною приналежністю, виокремлюють й акумулюють найбільш загальні та суттєві ознаки, що властиві відповідним кримінально-правовим явищам на рівні “загального”. До таких ознак можна віднести, наприклад, ознаки злочину, якими відповідно до ст. 11 КК України є такі: “діяння суспільно небезпечне”, “кримінально-протиправне”, “винне”, “каране” (згідно з ч. 2 ст. 1 КК України), “вчинене суб’єктом злочину”. Саме ці ознаки мають бути притаманні кожному з видових понять злочинів, передбачених у відповідних статтях Особливої частини КК України, і навпаки, їхня відсутність виключає можливість визнання цих діянь (хоча і передбачених у статтях КК України) як злочинів. Категорії і поняття перебувають у відносинах досить чіткої координації – категорії консолідують (об’єднують) певну сукупність понять кримінального права на підставі загальних і суттєвих ознак, притаманних всім об’єктам (явищам), що належать до одного і того самого (узагальненого) класу, які відображаються у цих поняттях, надають їм властивості логічної узгодженості й несуперечливості як системи. Категорії виконують важливу методологічну функцію: вони упорядковують всю сукупність кримінально-правових

¹⁴ В Ковалев, ‘Оптимальное соотношение формального и оценочного в уголовном законе’ (1973) 11 Советское государство и право 68; Е Фролов и В Питецкий, ‘Гарантии законности и оценочные понятия в уголовном праве’ (1976) 6 Советское государство и право 87.

¹⁵ Л Ильичев и другие (ред), *Философский энциклопедический словарь* (Советская энциклопедия 1983) 251; Кондаков (н 6) 240-1.

понять, забезпечують їхню систематизацію, лежать в основі вибудови понятійних рядів кримінального права як логічної системи¹⁶. Категорії надають можливість більш глибоко пізнати сутність об'єктів (явищ) у сфері кримінального права, їх відображення у кримінально-правових нормах, юридичних конструкціях, презумпціях інших нормативно-правових утвореннях кримінального законодавства. Як видно, категорії кримінального права мають надзвичайно важливе теоретичне і практичне значення, а тому являють собою важливий і неодмінний елемент понятійного апарату кримінального права. Однак цей підхід поділяють не всі науковці. Деякі вважають, що юриспруденція (очевидно і кримінальне право також. – М. П.) майже не знає категорій, і лише таким як “правознавство”, “право”, “держава”, що ‘культивуються у теорії держави і права, з великими труднощами можна присвоїти ранг категорій’¹⁷. Наведена позиція, мабуть, базується на висловленому у минулому деякими науковцями погляді, згідно з яким категорії визнавалися формою (засобом) лише філософського пізнання, а не приватно-наукового, в сфері яких (зокрема у сфері правознавства. – М. П.) можна було вести мову лише про поняття¹⁸. Хибність цього підходу очевидна: кожна з наук (не тільки філософія) у своєму розвитку та подальшому удосконаленні знань відносно його предмета і поглибленої та детальної розробки системи понять (понятійного апарату загалом) здатна формувати широкі за обсягом узагальнення про предмет пізнання і на цій підставі формулювати абстракції на рівні категорій. Тому обґрунтованим слід визнати твердження науковців, які визнають можливість і наявність категорій не лише в філософії¹⁹, а й у кожній науковій дисципліні, в юридичних загалом²⁰ і в науці кримінального права зокрема. Отже, категорії слугують надзвичайно важливим й обов’язковим елементом понятійного апарату кримінального права.

Залежно від реального “статусу” – відповідних місця й ролі у сферах юридичної науки і практики – поняття і категорії кримінального права можна поділяти на дві великі і відносно самостійні групи, які умовно назовемо “доктринальні” і “легальні” (нормативно-правові). *Доктринальні (теоретико-правові)* – це такі поняття (категорії) кримінального права, які належать безпосередньо сфері науки кримінального права, за допомогою них виражаються ті чи інші наукові теорії, погляди, вчення, кон-

¹⁶ А Васильев, *Правовые категории: методологические аспекты разработки системы категорий теории права* (Юридическая литература 1976) 129.

¹⁷ А Бойко, *Язык уголовного закона и его понимание: монография* (Юрлитинформ 2010) 90.

¹⁸ В Готт и др, *Категории современной науки (становление и развитие)* (Мысль 1984) 87-94.

¹⁹ Готт и др (н 18) 87-90; М Розенталь, *О характере развития философских категорий* (Коммунист 1977) 103.

²⁰ Васильев (н 16) 75-97, 129-145; Бабаев (н 9) 113-9.

цепці цієї науки. Вони, власне, відображають зміст останньої як результат пізнавальної діяльності, несуть в собі первинну і базову інформацію про відповідні кримінально-правові об'єкти (явища) реальної дійсності. Доктринальні поняття і категорії як результат пізнавальної діяльності в сфері науки і практики кримінального права тісно пов'язані з правотворчою діяльністю – ті з них, які мають належну теоретичну обґрунтованість, високий рівень розробки та відповідають попиту практики правового регулювання, повинні розглядатися з погляду необхідності і можливості включення їх у чинне право. Отже, доктринальні кримінально-правові поняття та категорії досить часто передують правотворенню і слугують необхідною умовою його якості і результативності.

Легальні (нормативно-правові) – це поняття (категорії) кримінального права, що отримали офіційне визнання законодавця, а тому включені в зміст норм кримінального законодавства як обов'язкові їх елементи. За своїм походженням ці поняття як носії правової інформації певною мірою зберігають статус доктринальних. Однак головне полягає у тому, що вони мають важливе юридичне значення, оскільки імперативно, через кримінально-правові норми, що набрали чинності, визначають зміст та обсяг суспільних відносин, які останні призначені регулювати. Отже, легальні поняття і категорії лежать в основі встановлення кримінально-правових заборон і приписів, а також визначення в законі обсягу суспільно небезпечних діянь, що визнаються злочинними і караними. Так, сформульоване і закріплене в ст. 11 КК України поняття злочину (на рівні категорії) доволі чітко і повно окреслює коло цих діянь. Тому є всі підстави стверджувати, що за межами цього поняття не може бути ні злочину, ні покарання. Аналогічне значення має і поняття (категорія) “покарання”, закріплене в ч. 1 ст. 50 КК України. Воно суттєво впливає на визначення основних і суттєвих ознак всіх видів покарань, передбачених у статтях 53–64 КК України і конкретизується у санкціях статей Особливої частини КК України.

Зміст легальних кримінально-правових понять (як видових, так і родових) та категорій розкриваються у тексті закону – у статтях Особливої і Загальної частин КК України – у відповідних визначеннях (дефініціях). У них із необхідною чіткістю і повнотою, у більшості своїй вичерпно, формулюються в узагальненому вигляді основні суттєві ознаки, притаманні цим поняттям (категоріям). Таким чином забезпечується достатньо повне і точне відображення й визначення в законі суттєвих рис, об'єктів (явищ) реальної дійсності, що є предметом кримінально-правового регулювання.

Термінологія кримінального права – це система юридичних термінів як особливих знакових мовних одиниць, за допомогою яких у тексті за-

кону в словесній формі описуються (фіксуються) поняття та категорії, що входять до змісту структурних елементів кримінального права: правових норм, інститутів, юридичних конструкцій, презумпцій інших нормативно-правових утворень. *Термін* (від лат. *terminus* – межа, грань, край) *кримінального права* являє собою слово або словосполучення, які позначають відповідні поняття (категорії) норм або інших структурних елементів кримінального права. Отже, основною складовою (своєрідною “цеглиною”) терміна є слово як первинна й основоположна одиниця мови людини. Проте не кожне слово є терміном, а лише те, яке чітко позначає певне поняття (категорію) кримінального права і слугує лінгвістичним засобом визначення його змісту й обсягу²¹. В окремих випадках термін, що безпосередньо співвідноситься з поняттям у структурному відношенні, складається з двох чи більше слів (словосполучення). Однак ці слова у такому разі становлять єдиний мовний комплекс, вони не застосовуються окремо одне від одного, наприклад, “істотна шкода”, “умисне тяжке тілесне ушкодження”, “погроза вбивством”. У своїй єдності ці слова мають єдиний смисл і одне (єдине) значення, оскільки позначають одне й те саме поняття (категорію)²².

Терміни характеризуються такими показниками, як “смысл” і “значення”, що слугують засобами розкриття змісту понять (категорій) і встановлення їхнього обсягу. Вони мають бути однозначними, чітко співвідноситися з поняттями, які вони позначають у тексті закону, і не повинні залежати від контексту²³. Без смислової однозначності термін втрачає свої властивості самостійної семантичної одиниці і стає залежним від контексту, що загалом погіршує лінгвістичну якість правового тексту і, відповідно, визначеність у ньому нормативно-правових складових кримінального права²⁴.

Термін (як слово чи словосполучення) має важливе комунікативне значення, він є носієм інформації, яка адресована певним особам і має бути розрахованою на сприйняття ними цієї інформації (бути доступною). Тому у змісті терміна можуть використовуватися лише слова *природної мови*. Кримінальне право не може здійснювати регулятивну функцію шляхом використання *штучної мови* (наприклад, як у хімії, фармакології тощо), яку знає лише обмежене коло осіб. Кримінальний закон має бути простим, зрозумілим і доступним кожній особі (невизначеному колу осіб), зокрема і тим, хто не має юридичної підготовки. У

²¹ А. Пиголкин (ред), *Язык закона* (Юридическая литература 1990) 59-68; Маріанна Любченко, *Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія* (Право 2015) 38-59.

²² І. Квитко, *Термин в научном документе* (Высшая школа 1976) 9-26.

²³ Квитко (н 22) 13-31; Т. Губаева, *Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности* (Норма 2004) 28-36.

²⁴ Любченко (н 21) 136-141.

зв'язку з цим основу термінології кримінального права становлять слова, словосполучення, звороти звичайної літературної мови²⁵. Отже, цілком природно, що більшість термінів кримінального права в основі своїй мають загальноживані слова (“життя”, “здоров'я”, “честь”, “гідність”, “статева свобода”, “статева недоторканість” та ін.) і для з'ясування їхнього смислу й значення непотрібне додаткове чи спеціальне тлумачення. Таким чином, основу термінології кримінального права становлять “загальноживані терміни”.

Поряд із цим у системі термінів кримінального права значна їхня кількість являє собою *спеціальні терміни*. Переважна більшість із них є *спеціальними термінами кримінального права*: крадіжка, шахрайство, вбивство, бандитизм тощо. Їхній смисл та значення і, відповідно, зміст та обсяг понять (категорій), що вони позначають, розкривається (описується) у законодавчих визначеннях – у дефініціях. Дефінітивні норми (їх більшість у чинному КК України) надають можливість достатньо чітко й повно визначати в тексті закону понятійний апарат кримінального права, а також структурні елементи останнього.

До спеціальних термінів кримінального права відносяться також юридичні терміни іншої галузевої приналежності: цивільного, фінансового, адміністративного тощо, які мають нормативно-правовий характер і формальну визначеність у чинному праві. Крім того, до спеціальних термінів відносяться також терміни в галузі техніки й науки (різних її галузей). У цих випадках кримінальне право, так би мовити, “запозичує” термінологію інших галузей знань і включає їх у свій понятійний апарат. Обумовлено це тим, що реалізація кримінальним правом його функцій пов'язана з об'єктивною необхідністю включення (залучення) в його зміст певних елементів понятійних апаратів іншої галузевої приналежності, що відображають ті чи інші сфери соціального буття, захист яких від злочинних посягань є завданням кримінального права. Визначення термінів, встановлення змісту й обсягу відповідних понять (категорій) у подібних випадках необхідно здійснювати залежно від їхнього трактування за галузевою приналежністю (якщо інше не встановлено в законі про кримінальну відповідальність).

Основними рисами, що притаманні термінам кримінального права, можна визнати такі:

1. Терміни слугують специфічними знаковими мовними одиницями (словами), що використовуються у тексті нормативно-правового акта як лінгвістичний засіб для опису (фіксування) кримінально-правових понять і категорій у змісті кримінального права.

²⁵ Бабаев (н 9) 130-4.

2. Терміни логічно та жорстко співвідносяться з поняттями і категоріями кримінального права, чітко й адекватно відображають їхній зміст та обсяг. Саме терміни дають можливість з'ясувати зміст понять (категорій) і встановити суттєві ознаки та обсяг відповідних об'єктів (явищ) реальної дійсності, на врегулювання яких розрахована ця чи інша норма кримінального права.

3. Термін виконує важливу *номінативну функцію* – він дає назву (ім'я) поняттю, тим самим надає йому предметного характеру і включає його в термінологічну систему кримінального права як елемент його понятійного апарату.

4. Терміни кримінального права характеризуються смисловою однозначністю, семантичною жорсткістю, позбавлені за смыслом і значенням експресії, а тому слугують специфічними знаковими одиницями, що достатньо чітко й повно концентрують в узагальненому вигляді гранично високий рівень знань (інформації) про відповідні кримінально-правові явища (злочин та покарання у багатьох і різних формах та видах їхнього прояву).

5. Неприпустимо позначати у КК України – в єдиній термінологічній системі (єдиному термінологічному полі) одні й ті самі поняття різними термінами, а різні поняття – одними й тими самими термінами або термінами, які близькі чи збігаються за лексичною формою і звучанням (слова омоніми, пароніми). Ці термінологічні недоліки погіршують якість закону і викликають складнощі при його тлумаченні та застосуванні.

6. Терміни за їх смыслом і значенням повинні мати предметний характер – позначати відповідні поняття (видові чи родові), що відображають певні об'єкти (явища) реальної дійсності. Звідси випливає, що не можуть застосовуватися при формуванні термінів алегорії, метафори та метонімії, які не мають чітко вираженого предметного змісту.

7. Терміни мають виконувати надзвичайно важливу комунікативну функцію. Тому мова (слово чи їхній комплекс) як першооснова терміна (у кримінальному праві) має бути природною, чіткою, зрозумілою і доступною для розуміння. При цьому повинні виключатися слова “штучної мови”, слова “іншомовного походження” (при наявності аналогів у державній мові), “нечіткі” та “розмиті” терміни. Не може допускатися у тексті закону: синонімія, полісемічність, дублетність, тавтології, оскільки внаслідок цього порушується жорсткий та однозначний зв'язок між термінами (словами) і поняттями, які вони позначають, чим також може погіршуватись якість закону про кримінальну відповідальність.

Висновки. Все викладене відносно загальних рис понятійного апарату кримінального права і його структурних елементів дає підстави для певних висновків.

Понятійний апарат кримінального права являє собою цілісне системне логіко-лінгвістичне нормативно-правове утворення, зміст якого визначається предметом кримінального права – суспільними відносинами, що виникають й існують у зв'язку з вчиненням злочину і застосуванням покарання за нього.

Поняття, категорії, термінологія кримінального права як елементи понятійного апарату – системного об'єкта перебувають у зв'язку і взаємодії між собою, впливають один на одного і в єдності визначають властивості цього апарату як цілісного об'єкта.

Понятійний апарат, відображаючи зміст і сутність кримінального права, має важливе значення для науки і практики цієї галузі права. Формування, розвиток й удосконалення понятійного апарату є важливим завданням науки кримінального права, зокрема власним її призначенням. У законотворчій діяльності врахування особливостей елементів понятійного апарату та їхній взаємозв'язок є необхідною умовою розробки і прийняття законів про кримінальну відповідальність, норми яких характеризувалися б високим рівнем якості, точності, досконалості всієї системи понять, категорій і термінології цієї галузі права. У правозастосуванні при тлумаченні норм кримінального права слід враховувати системоутворюючі зв'язки понять, категорій юридичної термінології як необхідної умови застосування цих норм відповідно до їхнього дійсного змісту.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Babaev V, *Sovetskoe pravo kak logicheskaya sistema: uchebnoe posobie [Soviet Law as a Logical System: Training Manual]* (Akademiya MVD SSSR 1978) (in Russian).
2. Boyko A, *Yazyk ugolovnoho zakona i ego ponimanie: monografiya [Criminal Law Language and Its Understanding: Monograph]* (Yurlitinform 2010) (in Russian).
3. Gott V i dr, *Kategorii sovremennoy nauki (stanovlenie i razvitie) [Categories of Modern Science (Establishment and Development)]* (Mysl' 1984) (in Russian).
4. Gubaeva T, *Yazyk i pravo. Iskustvo vladeniya slovom v professional'noy yuridicheskoy deyatel'nosti [Language and Law. The Art of Owning a Word in Professional Legal Practice]* (Norma 2004) (in Russian).
5. Kirillov V i Starchenko A, *Logika: uchebnik dlya yuridicheskikh vuzov [Logic: Textbook for Law Schools]* (5-e izd pererab i dop, Yurist 2002) (in Russian).

6. Kobzeva E, *Teoriya otsenochnykh priznakov v ugovnom zakone [Theory of Evaluation Features in Criminal Law]* (Yurlitinform 2009) (in Russian).
7. Konverskiy A, *Lohika: pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh fakultetiv [Logic: Textbook for Students of Higher Educational Institutions]* (Tsentr uchbovoi literatury 2004) (in Ukrainian).
8. Kvitko I, *Termin v nauchnom dokumente [The Term in a Scientific Document]* (Vysshaya shkola 1976) (in Russian).
9. Liubchenko Marianna, *Yurydychna terminolohiia: poniattia, osoblyvosti, vydy: monohrafiia [Legal Terminology: Concepts, Special Features, Types: Monograph]* (Pravo 2015) (in Ukrainian).
10. Rozental' M, *O kharaktere razvitiya filosofskikh kategoriy [On the Nature of Development of Philosophical Categories]* (Kommunist 1977) (in Russian).
11. Trostiuk Z, *Poniatiinyi aparat Osoblyvoi chastyny Kryminalnoho kodeksa Ukrainy: monohrafiia [Conceptual Framework of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine: Monograph]* (Atika 2003) (in Ukrainian).
12. Tsalin S, *Logicheskyy slovar' spravochnik [Logic Reference Dictionary]* (4-e izd isprav i dop, Fakt 2006) (in Russian).
13. Vasil'ev A, *Pravovye kategorii: metodologicheskie aspekty razrabotki sistemy kategoriy teorii prava [Legal Categories: Methodological Aspects in the Development of the System of Theory of Law Categories]* (Yuridicheskaya literatura 1976) (in Russian).
14. Voyshvillo E, *Ponyatie kak forma myshleniya: logiko-gnoseologicheskyy analiz [The Concept as a Form of Thinking: Logical Gnosiological Analysis]* (Izd-vo MGU 1989) (in Russian).
15. Zherebkin V, *Logicheskyy analiz ponyatiy prava [Logical Analysis of Legal Concepts]* (Vishcha shkola 1976) (in Russian).

Edited and translated books

16. Il'ichev L i drugie (red), *Filosofskiy entsiklopedicheskyy slovar' [Philosophical Encyclopaedic Dictionary]* (Sovetskaya entsiklopediya 1983) (in Russian).
17. Kondakov N, *Logicheskyy slovar'-spravochnik [Logic Reference Dictionary]* (otv red Gorskiy D, vtoroe ispravlennoe i dopolnennoe izdanie, Nauka 1976) (in Russian).
18. Konverskiy A, *Logika traditsionnaya i sovremennaya: uchebnoe posobie [Traditional and Modern Logic: Teaching Manual]* (Lidnikov E per, Ideya-Press 2010) (in Russian).
19. Panov M, 'Osnovy metodolohii nauky kryminalnoho prava' ['Basics of Methodology of Criminal Law Science'] v Panov M, *Problemy metodolohii nauky kryminalnoho prava: vybrani naukovy pratsi [Issues of Methodology of Criminal Law Science]* (Anisimov H ta Haltsova V uklad, Petryshyn O ta Borysov V peredm, Pravo 2018) (in Ukrainian).
20. —, *Problemy metodolohii nauky kryminalnoho prava: vybrani naukovy pratsi [Issues of Methodology of Criminal Law Science]* (Anisimov H ta Haltsova V uklad, Petryshyn O ta Borysov V peredm, Pravo 2018) (in Ukrainian).
21. —, 'Problemy metodologii formirovaniia poniatiynoho apparata yurydycheskoi nauky' ['Issues of Methodology in Forming the Conceptual Framework of Legal Science'] v Panov M, *Problemy metodolohii nauky kryminalnoho prava: vybrani naukovy pratsi [Issues of Methodology of Criminal Law Science]* (Anisimov H ta Haltsova V uklad, Petryshyn O ta Borysov V peredm, Pravo 2018) (in Ukrainian).
22. Pigolkin A (red), *Yazyk zakona [Language of Law]* (Yuridicheskaya literatura 1990) (in Russian).
23. Titov V ta inshi, *Lohika: pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Logic: Textbook for Students of Higher Educational Institutions]* (za zah red prof Titov V, Pravo 2005) (in Ukrainian).

Journal articles

24. Chernobel' G, 'Formalizatsiya norm prava' ['Formalization of the Norms of Law'] (1979) 4 Sovetskoe gosudarstvo i prav 29 (in Russian).
25. Frolov E i Pitetskiy V, 'Garantii zakonnosti i otsenochnye ponyatiya v ugovnom prave' ['Guarantees of Legality and Evaluation Concepts in Criminal Law'] (1976) 6 Sovetskoe gosudarstvo i pravo 87 (in Russian).
26. Kovalev V, 'Optimal'noe sootnoshenie formal'nogo i otsenochnogo v ugovnom zakone' ['Optimal Ratio of Formal to Evaluated in Criminal Law'] (1973) 11 Sovetskoe gosudarstvo i pravo 68 (in Russian).
27. Panov N, 'O tochnosti norm ugovnogo prava i sovershenstvovaniy zakonodatel'noy tekhniki' ['On the Accuracy of Criminal Law Provisions and Improvement of Legislative Technique'] (1987) 4 Pravovedenie 79 (in Russian).
28. – –, 'Otsenochnye ponyatiya i ikh primeneniye v ugovnom prave' ['Evaluation Concepts and their Application in Criminal Law'] (1981) 7 Problemy sotsialisticheskoy zakonnosti 99 (in Russian).
29. – –, 'Otsenochnye ponyatiya: metodologicheskie aspekty issledovaniya i primeneniya v ugovnom prave' ['Evaluation Concepts: Methodological Aspects of Research and Application in Criminal Law. Issues of Methodology of Criminal Law Science'] [2016] 2(7) Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy 1 (in Russian).

Thesis abstracts

30. Pitetskiy V, 'Otsenochnye ponyatiya v sovetskom ugovnom prave' ['Evaluation Concepts in Soviet Criminal Law'] (avtoref dis kand yurid nauk, Sverdlovskiy yuridicheskii institut 1979) (in Russian).
31. Shapchenko S, 'Otsenochnye priznaki v sostavakh konkretnykh prestupleniy' ['Evaluation Features in the Corpus Delicti of Particular Crimes'] (avtoref dis kand yurid nauk, Kievskiy gosudarstvennyy universitet 1988) (in Russian).

Mykola Panov

THE CONCEPTUAL FRAMEWORK OF CRIMINAL LAW
AND ITS SIGNIFICANCE

ABSTRACT. There is much importance in the issue of the conceptual framework of criminal law and its components – concepts, categories and legal terminology for the theory and practice of criminal law. However, it is still waiting for a proper scientific research and therefore is not sufficiently developed.

The purpose of this article is to provide a general characterization and clarify the significance of the conceptual framework for the theory and practice of criminal law, and to study its components: concepts, categories and legal terminology, establish their essential and basic features, system-forming relations and connections.

The conceptual framework of criminal law is seen as a system of interrelated and interacting elements: concepts, categories and legal terminology which in their entirety form a respective composite legal concept. The essence of this framework is that in the text of law its elements represent the real-world objects (phenomena) associated with the domain of social relations which arise and function in connection with crimes, punishments and other procedures under criminal law. The functional role of concepts, categories

and terminology of criminal law is to define criminal law provisions, institutions, legal structures, and other regulatory legal constructs which make up the contents of criminal law, and to entrench the same in the text of law. Following the analysis made, the author justifies the conclusion about major importance of the conceptual framework and its elements for the science of criminal law, law-making and the application practice of law on criminal liability.

Concepts are interpreted as logical and legal constructs of criminal law which reflect and entrench in their contents the essential common typical features of a certain class (type) of real-world objects (phenomena) in the domain of crimes, punishments and other criminal law procedures which distinguish them from other objects (phenomena). The logical structure of concepts defines their contents and the scope expressed in a verbal form. Depending on the scope of generalization, specific and generic concepts are distinguished, and depending on the role in criminal law science and practice – doctrinal and legal concepts. The main features of criminal law concepts are examined: formal certainty and accuracy which allow determining their contents and scope rather clearly and completely in each particular case and, accordingly, establishing the range of real-world objects (phenomena) which are reflected in relevant concepts. At the same time, the author examines the evaluation concepts having no clearly defined contents and scope, with the procedure of their application associated with the evaluation and cognitive activity and, accordingly, with the law administration discretion. It is proposed to limit their use in criminal law, and at the same time recommendations are made on the special procedure of their application.

Categories are interpreted as fundamental criminal law concepts having an extremely broad scope, such as “law on criminal liability”, “concept of crime”, “corpus delicti” and its elements, the concept of punishment and etc. It is emphasized that categories have a major methodological importance, in particular, for the purpose of streamlining the system of concepts and for a more thorough understanding of each of them. The author maintains the position that the contents of the conceptual framework of criminal law, along with the concepts, also incorporate (just like in other branches of law) the categories inherent in it as an indispensable and very important attribute.

The terminology of criminal law is defined as a system of legal terms – special-purpose language units made of characters using which the concepts and categories incorporated in the contents of criminal law are defined (entrenched) in the text of law in a verbal form. The article examines the essential features of criminal law terms as the fundamental units of terminology, with a focus on the rigid connection of criminal law terms and its concepts and categories. Basic requirements to the terminology of criminal legislation are formulated.

In conclusion, the main provisions of the issue under research are given and its importance is emphasized for improvement of criminal law-making, the current criminal law application practice and the development of legal science.

KEYWORDS: conceptual framework of criminal law; criminal law concepts; criminal law categories; criminal law terminology; criminal law.